

Sendler, Egon: *Tajomstvá Krista. Ikony veľkých Pánových sviatkov.* Bernolákovo, Oto Németh : 2007. Preklad Tatiana Tosecká, ThLic. Marcel Gajdoš. 429 strán.
JÁN BURDA SJ

Mať pri sebe toho, koho milujeme, je odvekou túžbou ľudského srdca. Vtelenie Božieho Syna Ježiša Krista rozšírilo túto túžbu o obraz Boha. Mať pred sebou Pánovu tvár, obraz toho, ktorý nás miluje a ktorý nás vykúpil. Môcť vidieť toho, ktorý je dokonalým obrazom Otca...

Už úvod knihy Egona Sendlera poskytuje čitateľovi jednoduchý, jasný, ale obsahom bohatý pohľad na problematiku ikon v kontexte východnej viery a spirituality. Autor v prvej kapitole hľadá definíciu ikony. Ikona zobrazuje Tajomstva. A ako je ono ľudsky úplne nepreniknuteľné tak je aj ikona stále nová. Úlohu ikony v cirkvi, totiž jej vzťah k dogmám nachádzame na strane 17: „*ikona ukazuje farbami, čo slovo ohlasuje písanými slovami. Dogmy sú určené myslí, a vyjadrujú realitu, ktorá prekračuje spôsoby nášho rozumu. Ikony sa dotýkajú nášho vedomia prostredníctvom vonkajších zmyslov a predstavujú tú istú skutočnosť v estetických formách.*“

Druhá kapitola pútavo rozvíja príbeh ikon od počiatku kresťanstva. Hľadanie foriem a tvarov, hľadanie obrazu Pánovej tváre a boj o ikonu v 8. – 9. storočí. Autor ponúka modernému čitateľovi návod, ako chápať legendy o ikonách, ktoré sú „nie rukou písané“. Zaujímavý je aj stručný pohľad na schizmu vo vnútri pravoslávnej cirkvi, známu ako „veľký rozkol“ na pozadí otázky, koľkými prstami sa má prežehnávať a žehnať. Ako sám autor naznačuje, na tomto príklade si možno trochu uvedomiť rozdiel medzi chápaním liturgických gest na Východe a na Západe. S ikonami súvisí aj otázka vývoja ikonostasu, ktorá nie je opomenutá, ale nevenuje sa jej zvláštna podkapitola. Hlavnou témou sú ikony Krista.

Tretou kapitolou začína opis ikon jednotlivých sviatkov Pána. Neustály dialóg Písma Starej i novej Zmluvy, Tradície a histórie, liturgických a patristických textov a obrazu, ikonografie, historického vývoja zobrazovania daného námietu a vplyvu súdobej teológie na ikonopiscov ako aj rozdiely na Východe a Západe v opise jednotlivých ikon vtiahajú čitateľa do tajomstva. Do tajomstva Boha, ktorý sa stal človekom. Ako liturgia chce vtiahnuť veriaceho do slávnej udalosti skrze spoločenstvo, modlitbu, spev, gestá, vône... tak aj ikona sa o to pokúša svojimi prostriedkami: farbami, svetlom, perspektívou, kompozíciou, symbolmi... Kniha sa postupne stáva akousi malou encyklopédiou kresťanského umenia.

Napríklad pri čítaní dejín a zobrazovania sviatku Predstavenia Ježiša v chráme má čitateľ možnosť vidieť jednotu evanjeliovej viery v rozmanitosti a vzájomnej komunikácii teologických obsahov a vyjadrení. Sedembolestná Panna je dnes v prostredí rímskokatolíckej cirkvi patrónkou Slovenska. Na východnej ikone zobrazujúcej prvú z jej siedmich bolestí ale vyjadrenie bolestnej predpovede úplne chýba. Nie je to tým, že by úcta k Presvätej Bohorodičke na Východe bola menšia než inde. Je to dôsledok rozdielneho videnia a cítenia tej istej radostnej zvesti na Východe a Západe.

Podrobnejší opis vývoja niektorých ikon pred nami otvára aj málo známe fakty z histórie pravoslávnej cirkvi. Kniha takto nadobúda istý ekumenický charakter, čo jej didaktickú hodnotu ešte zvyšuje. Dozvedáme sa z nej, že napríklad slávenie Epifánie a písomné pramene jej liturgie majú svoj pôvod na Východe, ale prvé figuratívne zobrazenia tohto sviatku pochádzajú zo Západu; že Lazárovo vzkriesenie bolo pravdepodobne prvým motívom, ktorý kresťania zobrazili; že hoci bol kríž známy už v predkresťanskom období, ikona snímania z kríža je mladá a pochádza až z 10 – 11 st. a že podobne mladé sú aj najstaršie ikony samotného kríža (sviatok Povýšenia), ktoré vznikli na základe liturgických slávení a nie ako zobrazenie predmetu umučenia a symbolu vykúpenia. Kapitalka o kríži ponúka aj základný prehľad o typoch krížov užívaných v kresťanstve. Prínosom diela je aj možnosť dozvedieť sa čosi viac o ikone Polovica päťdesiatnice a Božia Múdrost'. Tieto dve ikony sú u nás prakticky nepoznané, hoci spomenutý sviatok sa stále slávi a na Slovensku máme aj chrámy Sv. Múdrosti. Neustále prepájanie slova o ikone s liturgickými textami

zobrazovaného sviatku robia čítanie tejto knihy súkromnou liturgiou. Naozaj, čitateľ má pocit, že sa nachádza v centre opisovaných udalostí. Tak v ňom pôsobí Duch.

Po ikonách Kristových sviatkov nasledujú tri doplňujúce kapitoly – o ikonách Svätej Trojice, Otcovstva a Posledného súdu. Najdetailnejší opis je venovaný ikone Sv. Trojice od Andreja Rubleva. Iste je to z dvoch dôvodov: tajomstvo Trojice je ústredným a vrcholným tajomstvom kresťanského zjavenia a ikona jednoduchého ruského mnícha prelomu 14. a 15. storočia je dodnes neprekonaným vyjadrením tohto tajomstva. Opis ikony ponúka hlbšie preniknutie k srdcu jej tajomstva. Ikone Posledného súdu (pre rozdiel medzi byzantským a ruským typom) je tiež venovaná hlbšia analýza. Dnes sa teológia a bežné kresťanské kázanie tejto dogme viery venuje len okrajovo, hoci v minulosti to bola jedna z hlavných tém. Čítanie o poslednom súde a Kristovej parúzii tak upriamuje moderného čitateľa k otázke o jeho budúcnosti z perspektívy večnosti.

Kapitola *Ikona a spoločenstvo* sa zaoberá otázkou významu ikony ako takej. Vznikla v spoločenstve – v cirkvi, a vyjadruje jeho vieru. Je neoddeliteľne spojená s cirkvou, s jej vierou, liturgickým a duchovným životom. Ak ju oddelíme od spoločenstva, stráca svoj zmysel. Aká je jej úloha v cirkvi dnes? Nestáva sa mostom jednoty? Ved' ikona sa stáva obľúbenou nielen u kresťanov na Západe ale rozjímajú pred ňou aj nekresťania. Ikona „*patrí do oblasti zjavenia, svoj pôvod má v cirkvi, ... dielo ikonopisca nemá len intelektuálny, teologický a umelecký rozmer, ale, podobne ako slovo Písma, má rozmer ontologický, je súčasťou samotnej podstaty cirkvi*“ (str. 415).

Farebnej obrazovej prílohe (hoci samotné dielo má popri texte dostatočné množstvo reprodukcii ikon, o ktorých sa pojednáva) predchádza príloha o tom, kto má byť ikonopiscom. Hoci explicitné udanie pôvodiny chýba, text nás vedie k záveru, že sa jedná o spomínanú 43 kapitolu Moskovského snemu z r. 1666 – 1667. Je to záver knihy, ktorý vhodne uzatvára hlbokú spiritualitu ikony. Ak ten, koho ony zobrazujú, je svätý, môžu byť tí, čo ho zobrazujú, iní? Môžem byť ja iný?

Slovenský preklad je opatrený mnohými lektorskými poznámkami; najčastejšie spresňujú miesto, odkiaľ sú vzaté liturgické citáty, prípadne kedy je liturgická spomienka spomínaného svätého podľa kalendára cirkví konštantínopolskej tradície. Poznámky zároveň pomáhajú pochopiť autorský text aj čitateľom bez predchádzajúcej teologickej pojmoslovnej výbavy. Tak robia túto knihu prístupnú širokému okruhu čitateľov. Devízou knihy je aj zreteľný pohľad na spojivá a delivá medzi východnými cirkvami a latinskou cirkvou. Všetkým je tak prinášaný duchovný úžitok a poučenie vo viere a o viere. Citácie liturgických modlitieb (napr. tropárov, stichír a pod.) nie sú prevzaté zo súčasných modlitebných kníh ale sú samostatnými prekladmi. Tak umožňujú poodhaliť nový zmysel týchto textov aj tým, ktorí ich v liturgickej verzii poznajú naspamäť. Jediným rušivým elementom prekladu je nesúlad v terminológii. Hovorí sa o ikonopiscovi na jednej strane a o maľovaní ikony na strane druhej. Ak máme z ikony „čítať“ nie len sa na ňu dívať a obdivovať ju, môžeme hovoriť o písaní ikony.

Vydanie tohto diela v slovenskom preklade je záslužný čin. V tejto oblasti sa v ostatných rokoch urobil značný pokrok, na Slovensku vznikli ikonopisecké krúžky a spolky, vyškolili sa mladí ikonopisci. Ale literatúry s touto tematikou zďaleka nemáme toľko, koľko by sa na „most medzi Východom a Západom“ patrilo. Kniha Egona Sendlera *Tajomstvá Krista* je v tomto smere základnou príručkou každého, zvlášť východného, kresťana. Určite by nemala chýbať v knižnici žiadneho milovníka ikon, ale ani teológov a milovníkov umenia.

Dielo má potenciú dosiahnuť v čitateľovi úvodné predsavzatie - očarenie z tváre Krista.